

Сливка Р.Р. Просторові трансформації міського середовища Донбасу під впливом воєнного урбіциду / Р.Р.Сливка, І.І.Закутинська, Б.В. Глуханюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія географічні науки. – 2018. – № 8. – С. 119-128.

ПРОСТОРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНБАСУ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННОГО УРБІЦИДУ

Сливка Р.Р., кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри географії та природознавства,

Закутинська І.І., кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри географії та природознавства,

Глуханюк Б.В., магістрант кафедри географії та природознавства

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

У статті розкрито явище урбіциду і розглянуто основні підходи до його інтерпретації в географічній літературі. Запропоновано авторську типізацію цього явища. Головну увагу приділено просторовим особливостям прояву урбіциду на Донбасі.

Ключові слова: урбіцид, міський простір, воєнний урбіцид, лінія зіткнення, Донбас.

В статье раскрыто явление урбицида и рассмотрены основные подходы к его интерпретации в географической литературе. Предложена авторская типизация этого явления. Главное внимание уделено пространственным особенностям проявления урбицида на Донбассе.

Ключевые слова: урбицид, городское пространство, военный урбицид, линия столкновения, Донбасс.

**Slyvka R. R., Glukhaniuk B.V., Zakutynska I.I. SPATIAL
TRANSFORMATIONS OF THE URBAN ENVIRONMENT OF DONBAS
UNDER THE INFLUENCE OF MILITARY URBICIDE**

The article deals with the urbicide phenomenon and the basic approaches to its interpretation in the geographical literature. Author's typification of this phenomenon is proposed. The main attention is paid to the spatial features of the urbicide manifestations in the Donbas region.

Key words: urbicide, urban space, military urbicide, confrontation line, Donbas region.

Постановка проблеми. Міське населення світу становить більшість населення світу, а саме 54% від всього населення [14]. Міста вразливі до прояву руйнівних природних та антропогенних процесів. Деструкція міського середовища обумовлює негативні наслідки для довкілля, а також соціуму, зокрема пов'язані з примусовими і стихійними дезурбанізацією, деіндустріалізацією та ін. Географія все більше уваги приділяє проблемі конфліктів. Збройне насильство спрямоване на військових, цивільних осіб, а також житло, меморіальні споруди, транспортну, соціальну і виробничу інфраструктуру. В Україні є гостра необхідність таких досліджень у зв'язку із триваючими військовими діями на Донбасі. Заступник генсека ООН з гуманітарних питань У. Мюллер на конференції, присвяченій гуманітарній кризі на сході України закликала краще інформувати громадськість про щоденне насильство і умови життя на Донбасі [22].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін «урбіцид» означає «насильство щодо міст» (має своє коріння в латинському слові *urbs*, що означає «місто», і *occido*, що означає "різанина", латинське *caedere*: різати, вбивати) [41]. У професійній літературі урбіцид описаний відносно недавно. Книги Старого Завіту «Єремія» і «Плач Єремії» належним чином описують дане явище [28]. Термін був уперше використаний британським письменником-фантастом М. Муркоком у 1963 р. і використовувався пізніше критиками міської реконструкції 1960-х років у США, які наголошували на впливі агресивної ревіталізації міст на соціальну життєдіяльність населення [38, с. 98]. М. Берман та Б. Богдановіч використали поняття «урбіцид» в контексті наслідків військових конфліктів, а саме балканських воєн, коли спостерігались акти насильства спрямованого на

знищення міського середовища (облога Сараєво 5.04.1992 – 29.02.1996). Даний термін також використали для означення насильства щодо міського ландшафту під час сербсько-хорватської війни [34]. Більш пізні визначення урбіциду пов'язане із палестинськими містами Західного Берега і Сектора Гази. Тут, окрім деструкції, відбувається планування й будівництво нових ізраїльських поселень, що також сприймається як деструкція усталеного міського простору [30, с. 85].

Проблемі урбіциду у своїх працях приділили увагу М. Берман [28], М. Ковард [31], Дж. Егню [26], А. Рамадан [34], С. Фрегонезе [33]. В Україні є низка монографій, де відображені різноманітні аспекти прояву руйнування міського середовища внаслідок війни на Донбасі, які написані авторськими колективами за редакцією Е. Лібанової [6] та В. Горбуліна [5]. А. Мозговий доводить, що конфліктогенність має сприйматись як невід'ємна атрибутивна риса міського розвитку [10, 11]. Окремі аспекти урбіциду в межах Луганської області розглядають І. Мельник [9], Н. Гусєва, О. Задесенцев [4], в контексті всього Донбасу – Р. Сливка, І. Закутинська та ін. [38, 39].

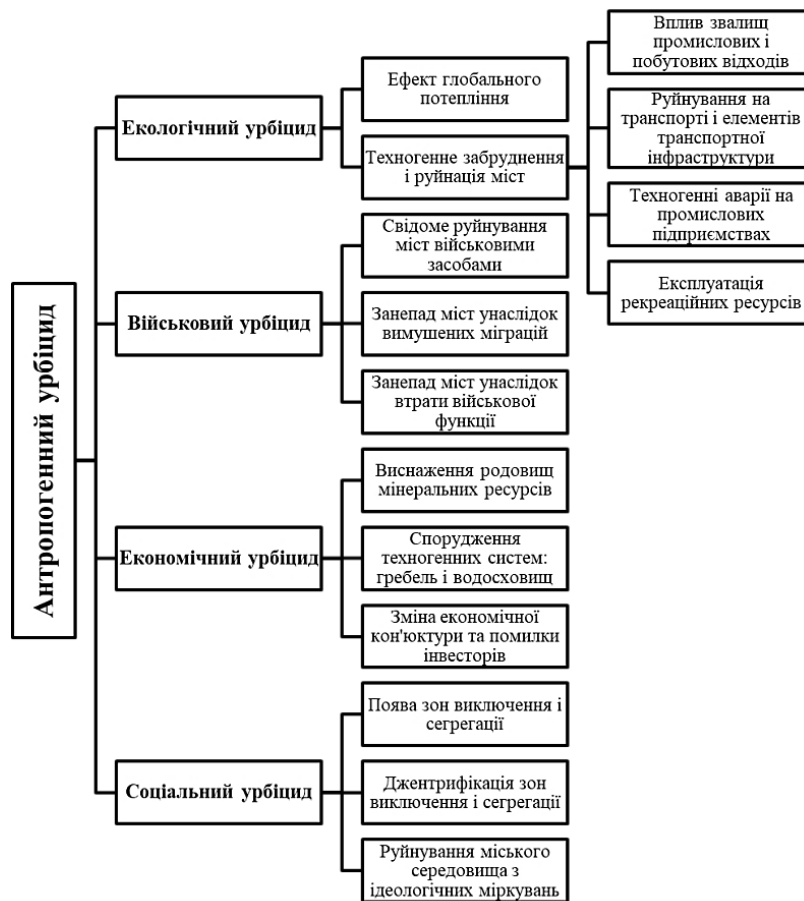
За М. Берманом, урбіцид – деструктивне явище, яке проявляється у фізичному знищенні міста чи його компонентних частин [28]. М. Бонайн визначає урбіцид як специфічну політику і стратегію деструкції міської тканини і міст з метою управління, витіснення, або виключення населення [30, с. 85]. Р. Беван стверджує, що навіть коли будівлі не знаходяться на шляху військової сили, вони можуть бути її ціллю, оскільки архітектура набула тотемічної якості [29]. У своїх працях М. Ковард висловлює думку, що "...урбіцид" – це термін, схожий до геноциду, і поділяє ту ж логіку, що лежить в основі [32, с. 44].

Суспільства створюють міські простори, які найкраще виражають їх потреби; простори навпаки обмежують чи роблять можливим суспільний розвиток. Люди живуть у власно створеному середовищі наповненому спорудами, що представляють їхню ідентичність, колективну пам'ять та культуру. Це середовище публічного простору, у свою чергу, формує свідомість людей, які його створили. Отже, суспільства організовуються через сукупність дискурсивних логік, що застосовуються в повсякденних просторах, і завдяки цим

практикам просторові структури (будинки, вулиці, площі, пам'ятники, парки, сквери) знаходять своє чітко визначене місце, контролюються, виключаються, руйнуються або політизуються. Ось чому напад на міський простір, можна сприймати як напад на людей. Незалежно від того, чи руйнуються окремі структури, чи йдеться про масштабне явище урбіциду, де все середовище та більша частина, що його символізує, руйнуються, важливим є сам зміст, на який ця дія вказує [42].

Вирізняють дві головні групи причин урбіциду: соціальні і природні [31]. На наш погляд, соціальні причини можуть бути зумовлені: 1) випадковими, помилковими, неусвідомленими, ненавмисними діями (техногенні катастрофи); 2) зовнішньою політичною та соціально-економічною кон'юктурою, насильницькими конфліктами; 3) внутрішньою політикою формування міського простору (демілітаризація, деіндустріалізація, знищення міських нетрів та гетто, реконструкція занепалих районів заради їх ревіталізації, чи зміни функціонального призначення), або ж цілеспрямованими насильницькими діями (військові дії, етнічні чистки, депортації). Існують різні ступні руйнування міського середовища. У залежності від ступеня руйнування міського середовища внаслідок насильницького конфлікту можна виділити урбіцид абсолютний (при втраті містом свого функціонального значення), і урбіцид обмежений (коли місто спроможне відродити втрачене). У рамках обмеженого урбіциду виділяємо три підтипи: 1 — урбіцид із повним відновленням функціональної спроможності міста та довоєнної кількості населення; 2 — урбіцид з повним відновленням функціональної спроможності міста і чисельністю населення меншою, ніж 75 % від довоєнного; 3 — урбіцид із неповним відновленням функціональної спроможності міста та меншою, ніж 75 % від довоєнного чисельністю населення [17].

Для систематизації відомостей про руйнування міського середовища пропонуємо власну типізацію проявів антропогенного урбіциду (рис. 1).

Рис. 1. Типізація антропогенного урбіциду

Постановка завдання: визначити прояви воєнного насильства проти міст і встановити просторові прояви урбіциду в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головний емпіричний матеріал базується на використанні звітів міжнародних організацій, звітах профільних міністерств України, відкритих джерелах інформації про конфлікт на Сході України, публіцистичних працях військових журналістів. Певним методологічним обмеженням даної роботи є опис проявів руйнування міського середовища в час триваючого конфлікту на Донбасі, що не позбавляє емоційного забарвлення коментарів щодо жертв і руйнувань, які зазнав вражений війною регіон, неможливість об'єктивної оцінки ступеня прояву урбіциду на підконтрольній так званім «ДНР» і «ЛНР» території. Особливою ґрунтовністю відзначається «Огляд гуманітарних потреб: Україна», підготований Гуманітарною групою ООН в Україні [15]. Аналіз моніторингової місії ООН з дотримання прав людини (HRMMU) [40] дав можливість встановити просторові особливості проявів військового урбіциду на території Донбасу упродовж

періоду активних військових дій від квітня 2014 до зими 2018.

Історично місто використовувалося для захисту населення, яке жило під захистом мурів, бої відбувалися за межами міських стін або на його межі, зрідка безпосередньо поселення ставало полем битви. Проте у XIX-XX ст. міста все частіше стають театром військових дій. У Другій світовій війні найкривавішими битвами в міському середовищі стали Сталінградська битва та битва за Берлін, свідоме руйнування міст відбувалось під час масових «килимових бомбардувань» міст та спланованих їх підривів в рамках тактики «випаленої землі». За наслідками Другої світової війни вимога правового захисту цивільного населення від безпосередніх військових дій відобразилась у міжнародному праві, наприклад, у Статті 8 (2) (b) (iv) Статуту Міжнародних кримінальних судів [27]. На практиці спостерігається постійне порушення цієї норми, яке спостерігалось у Бейруті, Грозному, Секторі Гази, Алеппо, Хомс, Ідліб і має продовження на Донбасі.

Міський театр військових дій характеризуються багатовимірністю. Він складається із поєднання горизонтальних, вертикальних, внутрішніх і зовнішніх площин і форм, які накладені на рельєф місцевості. Такі умови дозволяють певний час надавати захист від враження важкою зброєю. Проте внаслідок воєнних дій зменшується вертикальна межа міст внаслідок враження високих споруд терактами чи військовими атаками. Структурна щільність такого простору передбачає розміщення невеликих підрозділів і цивільних всередині споруд, які є укриттям, але зменшують огляд та спроможність військових одиниць до взаємодії, знижують ефективність зброї і мобільність бойових підрозділів. Особливо небезпечними є індустріальні зони, де широко використовують легкозаймисті матеріали і речовини. Тут високий ризик використання населення в якості «живого щита».

Конфлікти суттєво впливають на структурування міського середовища. На місці зруйнованого розгортається новий урбопростір із новими способами і технологіями контролю, наприклад, через перетворення окремих їх частин на гетто чи встановлення «зон обмеження» (території «но-го») для появи певних

осіб і процесів (наприклад, для протестних акцій). Тобто на практиці системна «політика урбіциду» втілюється у планомірній зміні старого простору, для того, щоб він не асоціювався у мешканців із старим політичним режимом і цінностями. Прикладом є докорінна перебудова столиці Чечні після війни.

Нажаль, руйнування не минули густозаселеного міського середовища Донбасу і Приазов'я під час війни, яка триває від 2014 року по сьогоднішній день. За даними гуманітарного офісу ООН у 2017 році тривалий конфлікт мав величезний вплив на 4,4 млн українців [21]. На наш погляд, можна виокремити чотири періоди із особливим проявами руйнування міського середовища:

Перший період (від початку збройних сутичок у квітні 2014 до дати одностороннього припинення вогню українськими підрозділами 20-30 червня). Упродовж цього періоду групи озброєних людей, добре організовані і координовані, захопили громадські споруди, відділення міліції та інших органів безпеки в малих і великих містах Донецької і Луганської областей. 14 квітня український уряд розпочав антитерористичну операцію для відновлення контролю над цими територіями. На початковій фазі конфлікту не існувало єдиної лінії протистояння між ЗСУ та незаконними збройними угрупованнями. Військові дії відбувалися в густонаселених районах Донбасу, що призвело до травм і поранень серед місцевого населення, руйнування житлового сектору, промислових об'єктів, соціальної, промислової та транспортної інфраструктури. Протистояння носило ареальний характер на більшості територій Донецька, Маріуполя, Луганська та інших великих міст Донбасу і Приазов'я. На цьому етапі незаконні збройні загони зосереджували свою діяльність на захопленні ключових адміністративних структур, встановленні контролю над військовими підрозділами та офісами силових структур. Українські збройні загони, в яких були задіяні армія, Національна гвардія, СБУ та волонтери, виступили проти них. Протягом цього періоду найзапекліша боротьба відбувалась навколо міст Слов'янськ і Краматорськ, які перебували під контролем бойовиків з квітня 2014 року. Під час боїв було спричинено серйозні пошкодження цивільних об'єктів, включаючи житлові будинки. Найважливіші битви відбулися в центрі міста, біля

військових частин, транспортних вузлів, зокрема аеропортів Луганська та Донецька. Отже, з самого початку квітня 2014 року конфлікт був спрямований на руйнування будівель та міської інфраструктури. 13 червня 2014 підрозділ терористів вперше обстріляв цивільний об'єкт у районі населеного пункту Добропілля з РСЗВ БМ-21 «Град» [20, с. 39]. Це був фактичний початок застосування важкого озброєння, що спричинило значні руйнування міського середовища. Застосування такого типу зброї проти цивільних об'єктів, яка характеризується невибірковою враженням цілей, є забороненою Женевською конвенцією [20, С. 39]. Атак зазнали і промислові об'єкти. 17 вересня 2014 бойовики обстріляли Луганську ТЕС [7].

Другий період (1 липня 2014 – 5 вересня 2014, підписання тристоронньої Мінської угоди). Початок цього етапу конфлікту пов'язаний з успішними діями ЗСУ та інших збройних груп. Внаслідок цього в кількох районах міста бойовики були оточені. Біли звільнені такі важливі міста, як Артемівськ, Краматорськ, Дружківка, Костянтинівка, Слов'янськ, Сєверодонецьк, Дзержинськ. Бойові лінії перейшли до околиць Донецької та Луганської міст, а також низки інших населених пунктів, таких як Авдіївка, Дебальцево, Горлівка, Сніжне, Степанівка та Ясинувате в Донецькій області, та Первомайська в Луганській області. На середину липня 2014 р. територія, контрольована «ДНР» і «ЛНР» на Донбасі, скоротилась удвічі, якщо порівняти з травнем того ж року [20, с. 50]. У цей час використовується все більше важкого озброєння, в тому числі артилерія, ракети, танки, військова авіація та вертольоти, що спричинило руйнування міського середовища. Крім того, моніторингова місія HRMMU підтверджує, що тогочасні інтенсивні бойові дії з використанням важкої зброї в населених пунктах та навколо призводять до руйнування міст та сіл, руйнування житлових будинків та загибелі все більшої кількості їхніх мешканців [35, с. 3]. Задіяні в середині серпня 2014 регулярні формування російської армії завдали серію важких ударів українській армії на кордоні, під Луганськом, Іловайськом і Маріуполем, деблокувавши анклав [3]. Внаслідок серпневого наступу проросійських формувань Луганський аеропорт повторно потрапив у оточення, будівлі були

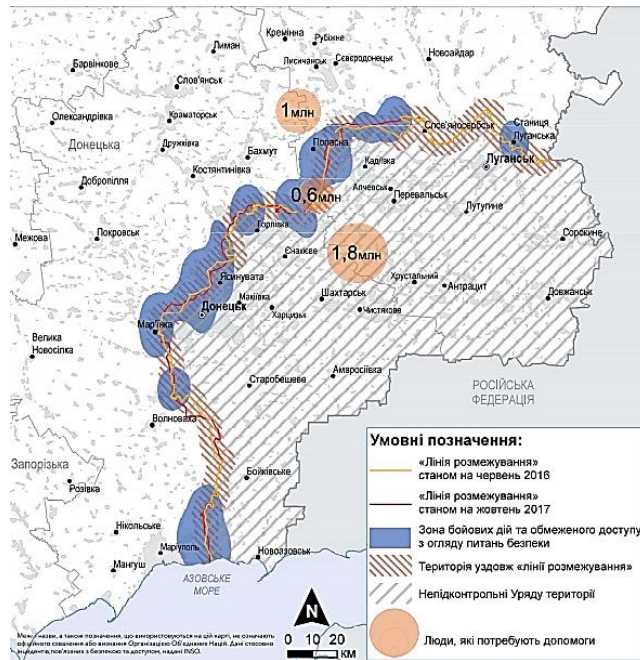
вщент зруйновані російською артилерією. У ніч на 1 вересня 2014 українські захисники вийшли з аеропорту, після 146 днів його оборони. Після підписання Першої мінської угоди про тимчасове перемир'я 5 вересня, бої не тільки не припинилися, але набули особливо жорсткої форми. Станом на 17 вересня 2014, за попередніми підрахунками, у Станиці Луганській масованих обстрілів зазнали щонайменше 40 % житлових будинків, сильно пошкоджено чимало адміністративних будівель [25]. Через постійні обстріли станом на середину листопада 2014 в Авдіївці було відсутнє автобусне та залізничне сполучення, централізоване водо- та теплопостачання, не працювали низка адміністративних установ, школи, банківські установи, крім відділень «Ощадбанку» [2]. Незаконні збройні формування націлювалися на критичні комунальні послуги, такі як лінії водопостачання, електроенергії та каналізаційні колектори. Громадські та приватні об'єкти були незаконно зайняті, житлові приміщення зруйновані. Банки пограбовані, а вугільні шахти зазнали атак. Залізничі були підірвані. Лікарні та клініки були змушені закритись, а основні медичні та невідкладні медичні послуги стали дефіцитними або зовсім недоступними [35, с. 3]. За даними Міністерства регіонального розвитку України, у вересні 2014 в Донецькій області зазнали значних ушкоджень 28 міст обласного підпорядкування (3,67 млн. ос.) та 18 районів (650 тис. ос.), 21 місто (3,390 тис. ос.), 13 районів (520 тис. ос.). У Луганській області бої завдали значної шкоди 14 містам регіонального підпорядкування (1,6 млн. ос.) і 8 районів (350 тис. ос.) [19, с.41]. Цей період закінчився контратакою незаконних збройних угруповань «ДНР» та «ЛНР» за підтримки збройних підрозділів РФ та оснащених зброєю громадян Росії. Відбувалось спорадичне використання важкої зброї, що призвело до значного руйнування міського середовища, особливо поблизу Донецького аеропорту, Іловайська та Станиці Луганської [20, с. 59].

Третій період (6 вересня 2014 – 11-12 лютого 2015, дати підписання Другої Мінської угоди). Етап пов'язаний з безпосереднім втручанням військових сил у конфлікт і повномасштабним використанням важких озброєнь, що спричинило значне руйнування міського середовища. Станом на серпень 2015, армійські

корпуси на території ОРДЛО мали: 450 танків, 950 бойових бронемашин (БМП, БТР, БМД), 370 гармат, 200 систем залпового вогню [17]. Це період формування лінії зіткнення між силами АТО та проросійськими силами та руйнування основної міської інфраструктури. Фактично був сформований справжній фронт. Ця лінія була призначена Мінськими угодами, але негайно порушена з нападом проросійських військ у Приазов'ї. Протягом 3-го періоду загострення конфронтації найгарячішими точками в Донецькій області стали: практично вся лінія фронту за периметром Дебальцівського плацдарму, район Донецького аеропорту і напрямом на Авдіївку, південний напрям від Донецька (Оленівка-Тельманове) та Маріупольський напрямом. У Луганській області, крім обстрілів і перманентних спроб наступу на західний фланг Дебальцівського плацдарму, бойовики вели активні дії в напрямку населених пунктів Щастя і Станиця Луганська [20, с. 79]. Проте вздовж лінії конфронтації використання невибіркового обстрілу в житлових районах призвело до вбивства цивільних осіб, а також до шкоди майну та інфраструктурі [35, с. 3]. Протягом цього періоду вразливість міських жителів значно погіршилася, знизився доступ до освіти, медицини, джерел питної води та продуктів харчування. Мали місце провокаційні напади на міста, котрі контролювали бойовики для перекладу відповідальності на українську сторону, залякування населення задля підтримки військової мобілізації їхньої сторони. Ракетні обстріли із реактивних систем залпового вогню відбувалися із районів, контрольованих незаконними збройними групами [36, с. 7]. Так, 10 лютого з позиції в районі Горлівки дві РСЗВ проросійських сил завдали удару по Краматорську, підконтрольному українським військам (17 людей загинуло, 47 отримали поранення, а 41 міська будівля була пошкоджена) [20, с. 86] 24 січня 2015 відбувся обстріл Маріуполя із реактивних систем в результаті чого загинули 31 людина і 117 постраждали.

Четвертий період (з моменту підписання Другої Мінської угоди з 12 лютого 2015 р. по теперішній час). Завдяки другій Мінській угоді було вилучено важку зброю з лінії конфронтації, що дещо зменшило руйнування міської інфраструктури та кількість жертв. Місія HMRRU зазначала, що люди, які

живуть на територіях, контрольованих збройними групами, продовжують стикатися з перешкодами у здійсненні будь-яких прав людини: громадянських, політичних або економічних, соціальних та культурних. Вони зазнали особливих проблем при доступі кваліфікованих медичних послуг та соціальних виплат. Щоб отримати їх, мешканцям тимчасово окупованих територій довелося або рухатись, або регулярно перетинати лінію конфронтації до районів, контрольованих урядом [37].

Рис. 2. Картохема території Донбасу офісу ООН з координації гуманітарних питань [15]

Упродовж цього періоду прояви урбіциду були найбільш помітні у так званій "буферній зоні" вздовж 457-км лінії зіткнення (Рис. 2) [15].

Під час збройних конфліктів лінія зіткнення (припинення вогню) є ситуативною межею, яка спроможна чинити вплив на макрорівні – на державу в цілому, мезорівні – адміністративний регіон та мікрорівні – населені пункти, які входять у, так звану, «сіру зону» і є найбільш вразливими через свій невизначений статус. Лінії зіткнення притаманні такі характеристики:

1. Яскраво виражена бар'єрна функція і обмежена комунікативна функція.
2. Просторово-часова мінливість. Наприклад, на лінії зіткнення на Донбасі відбувається постійна розбудова системи окопів, позиції сторін конфлікту зближуються. Унаслідок маневрів і бойових зіткнень відбувається витіснення

противниками один одного із зайнятих раніше позицій, результатом чого є те, що лінія розмежування помітно зміщується, що веде до переходу контролю над населеними пунктами.

3. Постійна воєнна активність, яка проявляється у позиційних боях. За словами координатора допомоги ООН Н. Вокера, кожного місяця відбувається 40 тис. порушень режиму припинення вогню [13]. З початку війни на територіях Донецької та Луганської областей значні райони виявилися забрудненими мінами і вибухонебезпечними матеріалами. За попередньою оцінкою, площа таких районів складає близько 7 тис. км² підконтрольної території і орієнтовно 9 тис. км² на окупованих територіях Донбасу і Автономної Республіки Крим.

4. Системним структуруванням просторової організації прилеглої території задля воєнних, гуманітарних потреб. Системне структурування простору передбачає: А) військово-територіальне структурування (вогневі точки і рубежі, командно-спостережні пункти, лінії оборони, фортифікації, лінії відведення важкої техніки і заміновані ділянки території, об'єкти управління, зв'язку, шляхи постачання ресурсів, об'єкти тилового забезпечення, військові госпіталі та ін.); Б) адміністративно-територіальне (зміна адміністративного статусу населених пунктів, створення нових адміністративно-територіальних одиниць і органів влади, зміна меж адміністративно-територіальних одиниць, перепідпорядкування підконтрольних населених пунктів від одних адміністративно-територіальних одиниць іншим); В) гуманітарно-територіальне структурування (пункти надання адміністративної, соціальної, медичної і гуманітарної допомоги, гуманітарні коридори, представництва моніторингових і допомогових гуманітарних організацій); Г) структурування культурного ландшафту передбачає формування політики пам'яті різними сторонами конфлікту шляхом трансформації культурного ландшафту: перейменування топонімів, бідівництво меморіалів і знаків, які візуально символізують героїчний етос сторін конфлікту.

5. Стихійне/неконтрольоване структурування простору передбачає формування зон виключення («сірих зон», територій «но-го», територій

вражених техногенними катастрофами).

6. Обмеженням прав і свобод цивільного населення, вразливістю цивільного населення до насильства. У квітні 2018 було зареєстровано понад 1 мільйон перетинань "лінії розмежування" - це на 120 тисяч більше, ніж у попередньому місяці. Жінки, чоловіки та діти, які перетинають "лінію розмежування" регулярно піддаються небезпеці від мін та обстрілів [13]. Невелика кількість КПП: Гнутове, Троїцьке, Мар'їнка, Майорське (Донецька обл.) і Станиця Луганська (Луганська обл.);

7. Адміністративно-правовою підпорядкованістю воєнному керівництву;

8. Складним комплексом конструктивних і деструктивних зв'язків між сторонами протистояння: А) конструктивних (гуманітарні зв'язки: обмін полоненими, заручниками, пораненими і тілами загиблих; миротворча діяльність: робота у спостережних місіях щодо демілітаризації території; обслуговування спільної виробничої та соціальної інфраструктури; регулювання потоків людей, товарів і послуг на контрольно-пропускних пунктах); Б) деструктивних (диверсійно-розвідувальна діяльність, незаконна виробнича кооперація, контрабанда, перетин лінії протистояння поза контрольно-пропускними пунктами).

В межах лінії конфронтації проживає 0,6 млн ос., які фізично, політично, соціально та економічно ізольовано, що зачіпає всі свої права людини та ускладнює перспективи миру та примирення. Наприклад, станом на 18 лютого 2015 зі Світлодарська, міста на лінії розмежування, через постійні обстріли терористами виїхали 6 тисяч осіб, у місті лишилося 6000 людей [18]. Потужні міські бої відбувались в червні 2015 у Мар'їнці. З точки зору позиційної війни, найбільш вибухонебезпечною точкою дотику зони АТО на Донбасі залишається ділянка – між блокпостами "республіки Міст" (на північно-західній околиці Донецька) та "Шахта" (на півночі Авдіївки). Ця ділянка цілком заслужено вважається у всій зоні АТО однією з найбільш замінованих [12].

У даний час основні бої – це для отримання контролю над промисловою зоною Авдіївки, що призвело до значного її руйнування (в зоні постійних

обстрілів із 7 березня 2016). Місто зазнало значних руйнувань житлового сектора під час загострення військових дій в січні-березні 2017 р. У місті знаходиться Авдіївський коксохімічний завод. На його території розірвалося понад 320 снарядів [1]. Особливу тривогу викликає швидка ескалація бойових дій поблизу Донецької і Верхньокальміуської фільтрувальних станцій, що багаторазово обстрілювались упродовж конфлікту. Ці фільтрувальні станції постачають воду понад 1,1 млн споживачів по обидва боки від «лінії розмежування» [21].

Військові дії тільки ускладнили непросту соціально-економічну ситуацію. Це проявляється у спричиненій війною деіндустріалізації. У результатів бойових дій відбувається вимушене затоплення шахт. Є проблеми з шахтами «Южная» і «Артема», які вже частково затоплені. Шахти по різні сторони лінії розмежування пов'язані гідравлічними зв'язками. Вугільні шахти Донбасу затоплюють ґрунтові води. Після переходу під контроль так званих "ЛНР" і "ДНР" частину з них закрили, а з виробок перестали відкачувати воду. Тепер під загрозою затоплення прилеглі території. Шахтна вода з великою кількістю солей загрожує перетворити їх в болота, непридатні для життя і ведення сільського господарства. Первомайсько-кіровська група шахт розділена лінією фронту. У ході бойових дій на непідконтрольній території виявилися 62 шахти, 7 з них перебувають на стадії ліквідації за рішенням влади так званої "ЛНР". Якщо воду там відкачувати перестануть, під загрозою затоплення опиняться прилеглі вироблення на підконтрольній українському уряду території, а також на території Росії [23]. Існує загроза повного затоплення шахти «Юнком», де в 1979 провели підземні ядерні випробування. Аналогічні проблеми можуть відбутися в районі Горлівки, Макіївки, Вуглегірська та інших містах на окупованій території [24].

Чотири роки безперервного конфлікту в Україні також призвели до того, що понад 40 000 будинків по обидві сторони від «лінії розмежування» зазнали різного типу пошкоджень. У період з березня по серпень 2017 року новий спалах бойових дій завдав шкоди ще понад 700 будинкам. У 2018 необхідно буде відновити щонайменше 10 000 будинків (усі види ремонтних робіт по обидва

боки від «лінії розмежування») [15]. Загалом, матеріальні втрати Донбасу за час російської окупації складають близько 13 мільярдів гривень [16]. Керівник гуманітарної місії ООН в Україні Н. Вокер відзначив, що міжнародні гуманітарні програми на Донбасі забезпечені лише на 4%, тим часом, гуманітарної допомоги через конфлікт на сході України потребують 3,4 млн людей [13].

Висновки з проведеного дослідження. Міста в умовах сучасної війни стали основним об'єктом організованого насильства не тільки через їх стратегічну важливість, але і завдяки триваючій урбанізації, яка переносить міжлюдські конфліктні відносини у місця концентрації населення, промисловості, виробничої і соціальної інфраструктури. Гібридна війна, яка відбувається на Донбасі передбачає потужну інформаційну підтримку. Відображення ЗМІ руйнування міського середовища здійснюється із метою створення у масовій свідомості образу страждань мирного населення. Це стає частиною маніпулятивних технологій і стимулює політичну мобілізацію населення, виправдовує іноземне втручання під приводом «гуманітарної інтервенції» в очах міжнародної спільноти. Невибірковий обстріл населених пунктів є актом незаконного насильства з терористичною метою. Це поширює паніку у населених пунктах оперативного тилу сил ООС (в минулому АТО). Урбіцид спровокований активним перекиданням важкого озброєння через держкордон із російської території. Цілями ставали життєво важливі промислові об'єкти і об'єкти інфраструктури задля послаблення позицій української сторони в прилеглих до лінії розмежування районах. Враження житлових будинків відбувалися через помилки із обслуговування важкої техніки, пов'язані із низькою підготовкою незаконних збройних угруповань. Численні воєнні формування упродовж 2015-2016 змагалися за перерозподіл ресурсів і сфер впливу, через що відбувалися взаємні обстріли територій під контролем бойовиків. Ресурси незаконних формувань залежали від територій, які вони контролювали. Найбільше постраждали міста чи їх окремі райони, які утворювали завдяки своєму положенню стратегічні переваги одній із сторін конфлікту – так звані «виступи» – Горлівський та Світлодарська дуга [8]. Також

ті, де знаходились найважливіші транспортні вузли (Іловайськ і Дебальцеве). В умовах сучасної позиційної війни на Донбасі Найбільшою інтенсивністю руйнувань середовища закономірно характеризується лінія зіткнення. Отже, вивчення міського театру військових дій має велике значення для перспектив розвитку України не тільки з огляду на триваючий конфлікт, а на підготовку до пост-конфліктної відбудови Донбасу. Перспектива подальших досліджень пов'язана із вивченням впливу війни на деіндустріалізацію Донбасу та її соціальні наслідки.

Література.

1. Авдіївський коксохім Ахметова знеструмлено через обстріли [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/01/30/619249/>
2. В Авдеевке по-прежнему нет тепла, воды, пенсий, автобусного сообщения [Електронний ресурс] // 62.ua. – Режим доступу: <https://www.62.ua/news/668631>
3. Війна на сході України [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України
4. Гусєва Н.В., Задєсенцев О.М. Проблеми розвитку Сєвєродонецько-Лисичанської агломерації в нових геополітичних реаліях / Н.В. Гусєва, О.М. Задєсенцев // Науковий вісник Харківського державного університету. Серія географічна. – 2017. - №7. – С. 36-42.
5. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
6. Лібанова Е. М. (ред.) (2015): Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. Київ, НАН України, 167 с.
7. Луганська ТЕС у місті Щастя потрапила під обстріл [Електронний ресурс] // Ukr.Media. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/309112/>
8. Машовец К. Светлодарская дуга: «ходы и выходы» оккупантов тут

читаються вповне отчетливо [Електронний ресурс] // UKRINFORM. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/2427463-svetlodarskaa-duga-hody-i-vyhody-okkupantov-tut-citautsa-vpolne-otcetlivo.html>

9. Мельник І. Міські поселення Луганщини: нові виклики на фоні старих проблем / І. Мельник // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : [колективна монографія] / за ред. К. Мезенцева, О. Олійника, Н. Мезенцевої. – К. : Видавництво «Фенікс», 2017. – 438 с. – С. 121–142.

10. Мозговой А.А. Конфликтогенность в развитии городов (методологический аспект) / А.А. Мозговой // Изменения городского пространства в Украине. – К.: Реферат, 2013. – С. 133-144.

11. Мозговий А.А. Конфліктогенність міського середовища: методологія дослідження / А.А. Мозговий // Український Географічний Журнал. – 2014. - № 3. – С. 43-51.

12. "Мясорубка и штурмовщина": эксперт оценил шансы боевиков на прорыв под Донецком [Електронний ресурс] // Сегодня. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ukraine/myasorubka-i-shturmovshchina-ekspert-ocenil-shansy-boevikov-na-proryv-pod-doneckom-1115601.html>

13. На КПП на Донбасі люди не мають адекватного доступу до медичних послуг, санітарних умов та укриття - ООН [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrainian.voanews.com/a/4391909.html>.

14. Население Земли 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://countrymeters.info/ru/World#Population_clock

15. Огляд гуманітарних потреб: Україна [Електронний ресурс] // humanitarianresponse.info. – Режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_needs_overview_2018_ukr_20170222.pdf

16. Оприлюднені останні зведені дані про пошкоджені, зруйновані об'єкти та загальні збитки, завдані Донбасу окупацією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://glavcom.ua/economics/finances/oprilyudneni-ostanni-zvedeni-dani-pro-poshkodzheni-zruynovani-objekti-ta-zagalni-zbitki-zavdani>

donbasu-okupacijeyu-dokument-464963.html.

17. Сливка Р. Р. Поширення військового урбіциду в пострадянських країнах / Р. Р. Сливка, Б. В. Глуханюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Регіон - 2017: стратегія оптимального розвитку»] (м. Харків, 19-27 вересня 2017 р.) . – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 216 с.

18. Станом на 18 лютого 2015 року зі Світлодарська через постійні обстріли терористами виїхали 6 тисяч осіб, у місті лишилося 6000 людей [Електронний ресурс] // Українські національні новини. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1439339-zi-svitlodarska-evakuyuvai-polovinu-naselennya-v-abroskin>

19. Стратегія відновлення Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрямки державної політики [Електронний ресурс] // Національна Академія Наук України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/Стратегія-Відновлення-Донбасу-16.10.pdf>

20. Тимчук Д. Вторгнення в Україну: Хроніка російської агресії / Д. Тимчук та ін. – К.: Брайт Стар Паблішинг, 2016. – 239 с.

21. Україна: огляд гуманітарної ситуації (станом на 16 листопада 2017 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_snapshot_-november_2017-20171123_ukr.pdf.

22. Украина стала одной из наиболее заминированных стран мира – Минобороны [Електронний ресурс] // Голос UA. - <https://golos.ua/i/605280>

23. Шахтам Луганской области грозит затопление, а горнякам – увольнения [Електронний ресурс] // Настоящее время. – Режим доступу: <https://www.currenttime.tv/a/28724790.html>

24. Штекель М. Под Донецком хотят затопить шахту, в которой проводили ядерные испытания [Електронний ресурс] // Радио Свобода. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28580100.html>

25. Як виглядає Станиця Луганська після бомбардувань терористів [Електронний ресурс] // Еспресо. – Режим доступу:

https://espreso.tv/news/2014/09/17/yak_vyhlyadaye_stanycya_luhanska_pislya_bombarduvan_terorystiv

26. Agnew J., 2009: Killing for Cause? Geographies of War and Peace. *Annals of the Association of American Geographers*, 5: 1054–1059.

27. Article 8(2)(b) (iv) of the International Criminal Courts Statute

28. Berman M. *Falling Towers: City Life After Urbicide* // *Geography and Identity: Living and Exploring Geopolitics of Identity*. – Washington, DC: Maisonnette Press, 1996. – P. 172–192.

29. Bevan, R. (2006). *The Destruction of Memory. Architecture at War*. London: Reaktion Books

30. Bonine M.E. *Middle East and North Africa* / M.E. Bonine // *International Encyclopedia of Human Geography in 12 volumes* / [Editors-in-Chief Rob Kitchin, and Nigel Thrift]. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – Vol.4. – 2009. – P.82-88.

31. Coward M., 2004: Urbicide in Bosnia. In: Graham S. (ed.): *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geo-politics*. Blackwell, Oxford: 154–171.

32. Coward, M. (2009). *Urbicide. The politics of urban destruction*. Routledge

33. Fregonese S., 2009: The urbicide of Beirut? Geopolitics and the built environment in the Lebanese civil war (1975–1976). *Political Geography*, 28: 309–318.

34. Ramadan A. *Destroying Nahr el-Bared: Sovereignty and urbicide in the space of exaption* // *Political Geography*. – 2009. – №28. – P. 153–163.

35. Report on the human rights situation in Ukraine 15 December 2014 [Електронний ресурс] // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/stories/OHCHR_Report_on_Ukraine_15_December.pdf.

36. Report on the human rights situation in Ukraine 1 December 2014 to 15 February 2015 [Електронний ресурс] // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/stories/9thOHCHRreportUkraine_1.pdf

37. Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2015 [Електронний ресурс] // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/stories/HRMMU_11th_report_08.09.2015.pdf

38. Slyvka R. Spatial Features Of Military Urdicide In Ukraine / R. Slyvka, I. Zakutynska. // *Acta Geographica Silesiana*. – 2016. – №23. – С. 97–109.

39. Slyvka R. Transformations of the cultural landscape of Donbas during the armed conflict 2015 - 2017 / R. Slyvka, L. Slyvka, Y. Atamaniuk // *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*. – 2017. – Vol. 6. – С. 305-326.

40. UN Reports on Human Rights Situation in Ukraine [Електронний ресурс]. UN, 2018. Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org.ua/en/publications-and-reports/un-in-ukraine-publications/3592-un-re-ports-on-human-rights-situation-in-ukraine>.

41. Urbicide [Електронна версія] // Wikipedia. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Urbicide>

42. Zaprianov D. Is the Destruction of Urban Structures a Form of Violence? [Електронний ресурс] / Dobromir Zaprianov // *E-International Relations Students*. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.e-ir.info/2012/06/15/is-the-destruction-of-urban-structures-a-form-of-violence/>.